

Живојин СТАНОЈЧИЋ /Београд/

НOMMAGE МИХАИЛУ СТЕВАНОВИЋУ

Михаило Стевановић наш познати лингвиста, професор универзитета и многим присутним овде драги учитељ и пријатељ, рођен је 3. априла 1903. у Пиперима, у Црној Гори и умро је пре нешто више од једне деценије, 14. јануара 1991. године, у Београду.

Школовао се у Ћелији Пиперској, Подгорици, Никшићу и Пећи, где је (1923) положио матурски испит. Филолошко-лингвистичко образовање стекао је на Универзитету у Београду, од 1923. до 1927. године, у тада увелико познатој славистичкој школи Александра Белића. После завршетка студија (1927) краће време провео је на Јагелоњском универзитету у Кракову (Пољска).

Михаило Стевановић је започео свој рад прво у средњој школи, 1928, и радио као гимназијски професор у више градова ондашње Краљевине Југославије: у Приштини, Скопљу, Битољу и Пећи. Докторирао је 1934. Од 1938. до 1941. предавао је као доцент на Филозофском факултету у Скопљу, који је тада био део Београдског универзитета.

Одмах после II светског рата Стевановић, као универзитетски професор, предаје више језичких дисциплина из српске и јужнословенске филологије на Филозофском (касније Филолошком) факултету Универзитета у Београду. Пуне две деценије, од 1953. до 1973. године био је шеф Катедре за јужнословенске језике и општу лингвистику Филолошког факултета, чији је био и продекан, одн. декан (1948–1950). Од 1947. г. сарадник је Института за српски језик САНУ у Београду, где је радио као члан редакције и уредник великог Академијиног *Речника српскохрватског књижевног и народног језика*, одн. и као директор Института. Од 1960. до 1974. г. био је главни уредник лингвистичких часописа „Јужнословенски филолог”, „Српски дијалектолошки зборник” и „Наш језик”.

За дописног члана САНУ Михаило Стевановић је изабран 1958, а за редовног члана 1963. године. Био је много година, од 1959. до своје смрти, члан значајних органа славистичких институција – Југословенског нацио-

налног комитета слависта и Комисије Међународног комитета слависта за проучавање граматичке структуре словенских језика. Држао је, по позиву, предавања на универзитетима у тадашњој Југославији, одн. у иностранству, у Стразбуру, у Москви, у Петербургу, тадашњем Лењинграду.

Још као гимназијски професор, од 1929. г., Стевановић се почиње бавити научним радом, да би до краја живота његова библиографија досегла број од преко три стотине радова, међу којима је много студија и књига од капиталног значаја и за науку о српском језику, и за језичку културу. У традицији Белићеве лингвистичке школе, Стевановић пуне две деценије (1929–1950) интензивно проучава народне говоре, што резултира д и ј а - л е к т о л о ш к и м студијама као што су: *Источноцрногорски дијалекат* (1933–34), *Главне црте васојевићког зговора* (1933), *Систем акценџуације у ийшерском зговору* (1940), *Ђаковачки зговор* (1950) и другим радовима у „Српском дијалектолошком зборнику”.

Као присталица лингвистичке школе А. Белића, која је стајала на начелу уважавања тесне везе српског к њ и ж е в н о г ј е з и к а са народним, на принципима Вука Стеф. Карацића, и једновремено зналац принципа Прашког лингвистичког кружока у приступу књижевним језицима, М. Стевановић већ у тој фази свога научног деловања почиње обрађивати и о п - ш т е л и н г в и с т и ч к у проблематику на грађи српскохрватског језика. Ово резултира великим бројем Стевановићевих студија, чланака и расправа, најчешће у главним београдским лингвистичким часописима „Јужнословенском филологу” и „Нашем језику”, али и у многим другим публикацијама, у којима он тумачи тематику из књижевног језика, са свих језичких нивоа: ф о н е т с к о г , м о р ф о л о ш к о г , т в о р б е н о г и, највише, с и н т а к с и ч к о г .

Уз велики број расправа, из ових језичких области су и књиге Михаила Стевановића: *Функције и значења глаголских времена* (1967), *Вук у своје и наше време* (1987), *Студије и расправе о језику* (1988), *Књига о акценџу зговора књижевног језика* (1991). Као и у својим расправама, тако и у књигама, на теоријским основама Белићевих учења, Стевановић и сам даје запажена тумачења језичке материје и развија своје теоријске погледе на категорије српског акценатског система, означавања посесивности, глаголских времена и начина, глаголског рода и других сложених питања у науци о језику.

На теоријској основи коју је формулисао као законитост да „норму књижевног језика нико споља не ствара, него она постоји у њему самом” (1964), као и на основу свога наставничког рада на универзитету, Стевановић је написао школску *Грамаџику српскохрватског језика* (1951), која је доживела дванаестак издања, и коју „Обод” и данас издаје, као и велику граматику *Савремени српскохрватски језик – Грамаџички системи и књижевнојезичка норма* у два тома (I, 1964, и II, 1969). Ова последња, такође са више издања, представља најпотпунију нашу описну и нормативну

граматику, која је, већ више од три деценије у другој половини XX века у тој функцији. Она је дошла прва после Маретићеве граматике, осавремењена и грађом, и методологијом, рађена на језику сразмерно великог броја најбољих писаца из свих средина српскохрватског језичког ареала. Стевановићев поступак у обради широке језичке проблематике у тој монументалној граматици карактерише традиционалан, јасан и разумљив, приступ језичким разматрањима и поштовање језичке чињенице.

На истим принципима заснивала се и Стевановићева делатност и у другим областима језичке науке и језичке културе на просторима српскохрватског језика. У п р а в о п и с н о ј области, своја аналитичка и теоријска разматрања о појединим релевантним за ту област језичким феноменима и о природи српскохрватског књижевног језика, изнета у многим расправама, Стевановић је заокружио као један од два (други је био хрватски лингвиста Људевит Јонке) стилизатора нашег заједничког *Правовиса српскохрватског књижевног језика* Матице српске и Матице хрватске (1960), који је био у употреби целе последње четири деценије XX века. У л е к с и - к о г р а ф и ј и, уз рад на великом *Речнику српскохрватског књижевног и народног језика САНУ* (од почетка, 1959. г., до 10. књиге, 1978), М. Стевановић је и један од аутора и уредника шестотомног *Речника српскохрватског књижевног језика Мајнице српске (и Мајнице хрватске до 2. књиге)*, који је штампан у периоду 1967–1976. Уз то, Стевановић је један од аутора и редактор *Речника језика Пејтра II Пејровића Његоша*, у издању САНУ и ЦАНУ, у два тома (1983).¹ Овај *Речник*, класичног типа, с приступом који је (пре свега у акцентуацији) требало да језик овог великог писца чува у сфери књижевног језика, као елеменат историјског континуитета, дошао је после Стевановићевих књига са описом и тумачењем језика Његошевих дела: *Рјечник уз њјесничка дјела П. П. Његоша*, који је саставио са Радосавом Бошковићем и Радованом Лалићем (1954) и *Језичка тумачења у коментарима Његошева Горског вијенца* (1976). У п р о у ч а в а њ у ј е з и к а класичних наших писаца, Стевановић је (са Р. Бошковићем, Р. Лалићем, Н. Банашевићем, В. Латковићем и П. Перовићем) приређивач дела П. П. Његоша (1951–1954), која су доживела више издања, као и аутор књиге *О језику Горског вијенца* (1990).

* * *

Рекло би се ово што рекох – енциклопедијски кратко, са концизном оценом која томе стилу, енциклопедијском, одговара. Али – ово је прилика већ значајне „историјске дистанце”. Деценија је прошла од смрти нашег истак-

¹ Остали аутори су: М. Вујанић, М. Одавић и М. Тешић.

нутог лингвисте професора Михаила Стевановића, лингвисте који је у току неколико деценија, са Александром Белићем и после њега – истински обележио српску лингвистику XX века. И зато – и понека детаљнија оцена, јесте на своме месту.

Ја ћу само рећи да професор Михаило Стевановић и његово дело сигурно заслужују велику, и праву, пажњу генерација наших лингвиста који долазе после њега. И праву, велику пажњу нашем учитељу – Михаилу Стевановићу дугујемо, пре свега, ми, његови ђаци и његови, ближи или даљи, сарадници, а онда, наравно, и лингвисти који долазе после нас. И не само лингвисти, него и сви они којима је језик део њиховог стваралачког бића. Јер, речено је већ – „после великог броја студија из готово свих области науке о српскохрватском језику и новијем књижевном језику... појављују се два обимна тома Стевановићевог дела *Савремени српскохрватски језик – Граматички системи и књижевнојезичка норма, I и II* (Београд, 1964 и 1969), најобухватнија и прва дескриптивно-нормативна граматика савременог српскохрватског језика”.² И речено је већ – „да проф. Стевановић није ништа друго написао осим великог двотомног дјела *Савремени српскохрватски језик – Граматички системи и књижевнојезичка норма* – довољно да се задужио нашу језичку науку и многобројним генерацијама омогућио да се упознају са граматичким системом и нормом српскога језика”.³ А Михаило Стевановић науци је дао и много, много више од тога дела. Као што је својом личношћу много дао свима нама – његовим студентима, ближим и даљим сарадницима у науци и струци.

Учећи од професора Михаила Стевановића, и сâм сам радио у пољу граматике. Зато узимам слободу да у датом домену, дакле, нарочито истакнем да граматичко мишљење школе чији је врло потпун израз и Стевановићева граматика у ф о р м и изражавања носи све најбоље одлике европске традиционалне граматике, оне, дакле, која је једина у стању, уопште посматрано, да буде к о р и с т а н носилац комуникације међу језичким системима било којег нивоа да су они, тј. у односима какви су, на пример, однос дијалекат : стандардни језик, субстандард : стандард, страни језик : српски језик и сл.

Међутим, дефиниције Стевановићеве граматике једновремено показују много већу сложеност него граматике које су јој претходиле. Оно што се јасно види у методолошком инструментарију, у *proscédé*-у њеном – мислим да се може означити као један од корака ка формирању граматике која ће, у будућности, заиста бити преглед језичког система као целине – најапстрактнија морфологија нашег језика. Од такве граматике може се ићи у

² А. Пецо – Ж. Станојчић, *Уз јубилеј професора Михаила Стевановића*, Јужнословенски филолог, XXX, Београд, 1973, стр. 7.

³ Д. Ђупић, *Животи у знаку науке – Михаило Стевановић (1903–1991)*, Београд, 2000.

анализу *дубинских односа*, што обухвата и опис семантике анализираних језичких јединица, као што се може ићи и у анализу веза према *надреченичним* целинама, која обухвата и *сйилске асйектше* језика. Међу њима и оне – јер реч је о граматички књижевног језика као целине – који су општејезичког (за дати језик, наравно) значаја, са елементима психолошким, социолошким и многим другим, оним елементима, дакле, који стварају разнородне истовремене слојеве сваког датог књижевног језика, па и нашега.

* * *

И ова нам појединост само, дакле, указује на оправданост глобализовања, проширења на све делове граматике, оне констатације коју смо већ одавно, још за живота професора М. Стевановића, изrekli – да је био „обухватан, од изузетно великог значаја и... сталан рад проф. Михаила Стевановића на проучавању синтаксичких система српскохрватског књижевног језика”, те да је он те системе, са завидним успехом, проучавао „и синхроно, и дијахроно, у њиховом историјском развоју – из периода у период модерне епохе књижевног српскохрватског језика”. Додао бих само да ове елементе имају и све истовремене граматике европских књижевних језика, па и оних који имају и много дужу историју од данашњег нашег књижевног језика. Отуда и закључак да је, и у овоме, професор Михаил Стевановић био у реду најистакнутијих граматичара европских језика у XX веку. У изворима најпознатије упоредне граматике словенских језика коју светска лингвистика познаје у XX веку, у *Grammaire comparée des langues slaves* француског лингвисте André Vaillantа, уз најпозданије граматике модерних словенских језика, за српскохрватски језик налази се управо – Стевановићева граматика *Савремени српскохрватски језик – Граматички системи и књижевнојезичка норма*.

* * *

ЛИТЕРАТУРА

Биографије и објављени радови наставника и сарадника, „Анали филолошког факултета”, Књ. XIII, Београд, 1979, стр. 373–391; А. Пецо – Ж. Станојчић, *Уз јубилеј професора Михаила Стевановића*, „Јужнословенски филолог”, Књ. XXX, Београд, 1973, стр. 1–7; Ж. Станојчић, *Михаило Стевановић (3. IV 1903 – 14. I 1991)*, „Јужнословенски филолог”, Књ. LXVII, Београд, 1991, стр.1–4; Д. Мршевић-Радовић, *Библиографија професора Михаила Стевановића*, „Јужнословенски филолог”, Књ. XLVII, Београд, 1991, стр. 5–28; М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик – Граматички системи и књижевнојезичка норма*, I. Увод, Фонетика, Морфологија, Београд, 1964 и II. Синтакса, Београд, 1969.

Živojin STANOJČIĆ

IN HONOR OF MIHAILO STEVANOVIĆ

Summary

The paper is an encyclopedic biography of late professor Mihailo Stevanović, member of Serbian Academy of Sciences and Arts (SANU), with author's review and evaluation of main achievements of Prof. Stevanović's fruitful work in linguistics. The author's conclusion is that Mihailo Stevanović was in the ranks of the most prominent European grammarians in the field of Slavic languages during the XX Century.